



پندها و عبرت‌ها

از بناها و آثار تاریخی مصر

(ترجمه خط مقریزی)



تقی‌الدین احمد بن علی بن عبدالعزیز بن محمد مقریزی

۷۶۶-۸۴۵ ه. ق.

مجلد دوم

(دفتر سوم و چهارم همراه با تعلیقات)

به تصحیح گاستون ویت

ترجمه پرویز اتابکی - محمد رضا عطایی

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور

مقریزی، احمد بن علی، ۷۶۶-۸۴۵ق.
پندها و عبرت‌ها از بناها و آثار تاریخی مصر؛ ترجمه خطه مقریزی
تقی‌الدین احمد بن علی بن عبدالقادر بن محمد مقریزی، ترجمه پرویز اتابکی.
مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۷ش.

مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک

شابک ج ۲) ISBN 978-600-06-0250-5 (شابک دوره) ISBN 978-600-06-0247-5

وضعیت فهرست‌نویسی

فیپا.

موضوع

مصر--تاریخ.

موضوع

مصر--آثار تاریخی.

موضوع

قاهره (مصر)--تاریخ.

شناسه افزوده

ویت، گاستون، ۱۸۸۷-۱۹۷۱م.، مصحح.

شناسه افزوده

اتابکی، پرویز، ۱۳۰۶-۱۳۸۳. مترجم

شناسه افزوده

بنیاد پژوهشهای اسلامی

رده ی دیویی

۹۶۲

رده بندی کنگره

DT ۷۷ / م ۷ پ ۹ ۱۳۹۷

شماره کتابشناسی ی

۵۱. ۱۰۱



پندها و عبرت‌ها از بناها و آثار تاریخی مصر (ترجمه خطه مقریزی) - مجلد دوم

- تقی‌الدین احمد بن علی بن عبدالقادر بن محمد مقریزی
- ترجمه: پرویز اتابکی - محمد رضا عطایی
- ویراستار: جواد طهوریان
- صفحه‌آرایی و طرح جلد: علی برهانی
- چاپ اول: ۱۳۹۷ / ۳۰۰ نسخه / وزیری / قیمت: ۵۲۰۰۰۰ ریال
- چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی



بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد، صندوق پستی ۹۱۷۳۵-۳۶۶

بنیاد پژوهشهای اسلامی (واحد فروش) تلفن و دوزنگار: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۳۳۰۲۹

info@islamic-rfi

www.islamic-rfi.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

پیشگفتار ۹

مجلد دوم، دفتر سوم

فصل سی و یکم: ذکر قبایل ها؛ (نحوه خراج) زمین های مصر بعد از انتشار اسلام در دیار قبط و درآمدن اعراب به روستاها و آنچه این قبایل در آخرین سجل های ممیزی ناصری است	۱۵۰
فصل سی و دوم: ذکر ممیزی اخیر ناصری	۳۴
فصل سی و سوم: ذکر دیوان	۴۶
فصل سی و چهارم: ذکر دیوان سپاهیان و لشکرها	۴۸
فصل سی و پنجم: ذکر قطیعه ها و اقطاع ها	۶۱
فصل سی و ششم: ذکر دیوان خراج و اموال	۶۹
فصل سی و هفتم: ذکر خراج مصر در اسلام	۷۱
فصل سی و هشتم: ذکر انواع زمین ها و اقسام کشاورزی مصر	۷۷
فصل سی و نهم: ذکر اقسام درآمد مصر	۸۶
فصل چهلم: ذکر اهرام	۱۱۳
فصل چهل و یکم: ذکر بتی که آن را ابوالهول نامند	۱۴۷
فصل چهل و دوم: ذکر کوه ها	۱۵۱
فصل چهل و سوم: ذکر کوه المقطم	۱۵۲
فصل چهل و چهارم: ذکر جبل الاحمر (کوه سرخ)	۱۵۶
فصل چهل و پنجم: کوه بیشکر	۱۵۸

فصل چهل و ششم: ذکر (کوه) الزبد ۱۶۰

مجلد دوم، دفتر چهارم

فصل یکم: شرح احوال شهرهای سرزمین مصر ۱۷۱

فصل دوم: ذکر شهر آمسوس، شگفتی‌ها و پادشاهان آن ۱۷۵

فصل سوم: شهر منف و سلاطین آن ۱۹۳

فصل چهارم: ذکر شهر اسکندریه ۲۲۹

فصل پنجم: شرح حال اسکندر ۲۴۸

فصل ششم: ذکر تاریخ، (سالنمای) اسکندر ۲۵۳

فصل هفتم: ذکر تفاهت بین اسکندر و ذوالقرنین و اینکه آنان دو شخص‌اند ۲۵۷

فصل هشتم: شرح حال کسانی که بعد از اسکندر، در اسکندریه سلطنت کردند ۲۶۱

فصل نهم: شرح منار اسکندریه ۲۶۶

فصل دهم: ذکر بازیگاه و عجایب یگر اسکندریه ۲۷۵

فصل یازدهم: شرح ستون مرتفع ۲۷۹

فصل دوازدهم: ذکر بخشی از آنچه درباره اسکندریه گفته‌اند ۲۸۸

فصل سیزدهم: ذکر فتح اسکندریه ۲۹۲

فصل چهاردهم: ذکر اعمال مسلمین در اسکندریه و شایسته روم ۳۰۴

فصل پانزدهم: ذکر دریاچه اسکندریه ۳۱۳

فصل شانزدهم: ذکر خلیج اسکندریه ۳۱۴

فصل هفدهم: ذکر مختصری از حوادث اسکندریه ۳۲۳

فصل هجدهم: ذکر شهر آترب ۳۳۳

فصل نوزدهم: ذکر شهر تنیس ۳۳۵

فصل بیستم: ذکر شهر صا ۳۵۴

فصل بیست و یکم: شنزار غرابی ۳۵۷

فصل بیست و دوم: ذکر شهر بلبیس ۳۶۱

فصل بیست و سوم: ذکر شهر وزاده ۳۶۳

فصل بیست و چهارم: ذکر شهر ایله ۳۶۵

۳۷۳	فصل بیست و پنجم: ذکر شهر مدین
۳۷۸	فصل بیست و ششم: بقیه داستان شهر مدین
۳۸۰	فصل بیست و هفتم: ذکر شهر فاران
۳۸۱	فصل بیست و هشتم: ذکر سرزمین جفار
۳۸۳	فصل بیست و نهم: ذکر صعید مصر
۳۸۷	فصل سی ام: ذکر جنادل و شمه ای از اخبار سرزمین نوبه
۳۹۲	فصل سی و یکم: ذکر منشعب شدن نیل از دیار علوه و ملت هایی که مقیم آنجايند
۴۰۰	فصل سی و دوم: ذکر سرزمین بجه که می گویند مردم آن از قوم بربرند
۴۱۲	فصل سی و سوم: ذکر شهر سوا
۴۱۷	فصل سی و چهارم: ذکر سرزمین الاق
۴۱۸	فصل سی و پنجم: ذکر دیوار پیران (حائط العجوز)
۴۲۰	فصل سی و ششم: ذکر بقط
۴۲۸	فصل سی و هفتم: ذکر صحرای عیناب
۴۳۱	فصل سی و هشتم: ذکر شهر أقصر
۴۳۲	فصل سی و نهم: ذکر شهر بلینا
۴۳۳	فصل چهلم: ذکر شهر سمهود
۴۳۴	فصل چهل و یکم: ذکر شهر ارجنوس
۴۳۵	فصل چهل و دوم: ذکر شهر ابویط
۴۳۶	فصل چهل و سوم: ذکر شهر ملوی
۴۳۷	فصل چهل و چهارم: ذکر شهر أنصنا
۴۳۹	فصل چهل و پنجم: ذکر شهر قیس
۴۴۱	فصل چهل و ششم: ذکر دروط بلهاسه
۴۴۳	فصل چهل و هفتم: ذکر آسکر
۴۴۴	فصل چهل و هشتم: ذکر شهر بنیه الخصیب
۴۴۵	فصل چهل و نهم: ذکر شهر باسک

تعلیقات دفتر سوم

فصل سی و یکم.....	۴۴۹	فصل سی و نهم.....	۵۰۱
فصل سی و دوم.....	۴۵۶	فصل چهل.....	۵۲۷
فصل سی و سوم.....	۴۶۴	فصل چهل و یکم.....	۵۶۱
فصل سی و چهارم.....	۴۶۶	فصل چهل و دوم.....	۵۶۶
فصل سی و پنجم.....	۴۷۵	فصل چهل و سوم.....	۵۶۷
فصل سی و ششم.....	۴۸۱	فصل چهل و چهارم.....	۵۷۴
فصل سی و هفتم.....	۴۸۵	فصل چهل و پنجم.....	۵۷۵
فصل سی و هشتم.....	۴۹۶	فصل چهل و ششم.....	۵۷۶

تعلیقات دفتر چهارم

فصل یکم.....	۵۰۱	فصل پانزدهم.....	۷۱۴
فصل دوم.....	۵۰۸	فصل شانزدهم.....	۷۱۶
فصل سوم.....	۶۰۲	فصل هفدهم.....	۷۳۳
فصل چهارم.....	۶۴۲	فصل هجدهم.....	۷۴۱
فصل پنجم.....	۶۵۴	فصل نوزدهم.....	۷۴۲
فصل ششم.....	۶۵۶	فصل بیستم.....	۷۵۸
فصل هفتم.....	۶۶۰	فصل بیست و یکم.....	۷۵۹
فصل هشتم.....	۶۶۵	فصل بیست و دوم.....	۷۶۲
فصل نهم.....	۶۷۲	فصل بیست و سوم.....	۷۶۴
فصل دهم.....	۶۸۴	فصل بیست و چهارم.....	۷۶۶
فصل یازدهم.....	۶۸۶	فصل بیست و پنجم.....	۷۷۳
فصل دوازدهم.....	۶۹۵	فصل بیست و ششم.....	۷۷۹
فصل سیزدهم.....	۷۰۰	فصل بیست و هفتم.....	۷۸۰
فصل چهاردهم.....	۷۰۸	فصل بیست و هشتم.....	۷۸۱

فصل بیست و نهم.....	۷۸۳
فصل سیام.....	۷۸۶
فصل سی و یکم.....	۷۹۱
فصل سی و دوم.....	۷۹۸
فصل سی و سوم.....	۸۰۸
فصل سی و چهارم.....	۸۱۲
فصل سی و پنجم.....	۸۱۳
فصل سی و ششم.....	۸۱۴
فصل سی و هفتم.....	۸۲۲
فصل سی و هشتم.....	۸۲۶
فصل سی و نهم.....	۸۲۷
نمایه (آیات، اشخاص، مکان‌ها، کتاب‌ها).....	۸۴۱
فصل چهارم.....	۸۲۸
فصل چهل و یکم.....	۸۲۹
فصل چهل و دوم.....	۸۳۰
فصل چهل و سوم.....	۸۳۱
فصل چهل و چهارم.....	۸۳۲
فصل چهل و پنجم.....	۸۳۴
فصل چهل و ششم.....	۸۳۶
فصل چهل و هفتم.....	۸۳۷
فصل چهل و هشتم.....	۸۳۸
فصل چهل و نهم.....	۸۳۹

قدردانی‌هایی که نسبت به نخستین مجلد این چاپ، خواه در گزارش‌ها و نقدهای اختصاصی و خواه به سیاست‌های دیگر به عمل آمد مرا تشویق کرد که تمام کوشش خود را صرف ادامه این کار کنم. رای من مایه دلگرمی است که این حسن نیت صاحبان نظر را به تحقق رسانم و خوشوقت به راتب سپاسگزاری خود را از عنایت و داوری آقایان: آمِدْرُز^۱ (J. A. S., 1912, P. 263-266) با ست^۲ (R. H. R., LXVI, P. 227)، بکر^۳ (Revue critique)، گودفروی دمومبینز^۴ (Revue critique)، م. آ. گیدی^۵ (R. S. O., IV, P. 526)، هوارت^۶ (J. A., 1913, I, P. 479-483)، و سویرنهم^۷ (Z. D. M. G., LXVI, P. 320-321) ابراز نظر و انتقادی عام که متوجه کار من شده مربوط به کثرت یادداشت‌هاست^۸ که گفته شد به جام خود برای ارائه یک

1. Amedroz

2. Basset

3. Becker

4. Guadefroy Demombynes

5. M. A. Guidi

6. Huart

7. Sobernheim

۸. در ترجمه فارسی از اغلب آن یادداشت‌ها که مربوط به تفاوت نسخه بدل‌ها و مولود تصحیف و تحریف کاتبان نسخه‌ها بود، صرف نظر شده است مگر مواردی که ضبط نسخه بدل‌ها به نوعی قابل توجیه بوده یا اصطلاح یا اسمی علم، به ویژه اعلام قبطی یا فارسی را به انواع گوناگون آورده‌اند. - م.

ترجمه مناسب‌تر است تا چاپ تصحیح و تنقیحی از متنی. این ملاحظه اصولاً درست است. اما از آنجا که من اکنون در صدد ترجمه خط نیستم، به نظر می‌رسد که ارائه منابع این اثر و معرفی مؤلفانی که از این کتاب اخذ و اقتباس کرده‌اند و نیز اشاره به تفاوت روایات، خالی از فایده نباشد.

(بنگرید در این خصوص به گزارش Revue critique, P. 62). من در تکمله این کتاب تمام ملاحظات مشخص و به‌ویژه اختلافات نسخه‌های لندن ابن عبدالحکم را که آقای آمدرز زحمت جستجوی آن‌ها را تحمل کرده‌اند، خواهم داد. همچنین ملاحظات را که آقایان باست، فزاند^۱، لامنس^۲، مارسه^۳ و ماسینیون^۴ گوشزد کرده‌اند خواهم از رود.

در این مجلد و مقالات متعاقب آن اهمیت فهرست بیشتر خواهد شد. فهرست نام‌هایی که در متن در اداسیت‌ها توضیح داده شده، شامل تمام نام‌های ضروری خواهد بود.

در بخش اول، در دو قطعه جاز کله‌ای را سفید گذاشته‌ام. (P. 248, I. 13; P. 311 I. 9). ترجمه فارسی دفتر ۲، ص ۲۲۴ بند ۲، سطر ۱ و ص ۲۸۱ بند ۵، سطر ۲۲). همچنین در این دفتر (سوم) (P. 27, I. 1; P. 133, I. 6 et 8). ترجمه فارسی، دفتر ۳، ص ۱۲۳ بند ۲۲، سطر آخر؛ ص ۱۲۹ بند ۳۰، سطر دوم و همان صفحه، سطر ۵). همچنین مخصوصاً فرمانی از صلاح‌الدین که به وسیله قاضی الفاضل انشاء شده اشاره می‌کنم (در این مجلد P. 81-86). ترجمه فارسی، ص ۸۸-۹۲).

آقای بکر در گزارش خود یادداشتی منجز از نسخه‌های خطی کتاب خط که در کتابخانه Altona یافت می‌شود، داده‌اند. آقای گراتزل^۵ لطف کرده و یادداشتی درباره دو نسخه خطی که کتابخانه مونیخ اخیراً به دست آورده است، به من داده‌اند.

1. Ferrand
2. R-P. Lammens
3. Marçai
4. Massignon
5. Gratzl

1- C. arab. Gl. 116.-2. Bd. eines Exemplares von Makrîzî's Khitat. 167 Bl., glattes gelbliches Papier....

عنوان ورق اول آن چنین است: «المجلد الثاني من تاريخ مصر من الخطط للعلامة المقریزی رحمه الله تعالی ذکر التواريخ التي كانت قبل تاريخ القبط التاريخ (کلمه ای فارسی) - ذکر ما کان من امر القصرین المناظر بعد الدولة الفاطمية» و در آخرش آمده است: «هذا آخر تجزئة المصنف يتلوه ذكر الحرات تصنيف الشيخ تقی الدين المقریزی هو احمد بن علی بن عبد القادر مولده فی سنة ست وستین و سبعمائة ... و مات ابوه فی سنة ست ... بمائة ... مات الشيخ تقی الدين مؤلف هذا الكتاب يوم الخميس التاسع عشر من شهر رمضان سنة خمس و اربعین و ثمانمائة رحمه الله و قال ابن حجر ... ان اصله من بعلبک ثم تحوّل إلى القاهرة ... تمّ الجزء الاول (كذا) على يد معلقه فی نفسه الفقير إلى رحمة ربّه من مدبر محمد بهاء الدين الانصارى الشافعی ...»

2- C. arab. Gl. 107- 3. Band. eines Exemplares von Makrîzî's Khitat-308 Bl. zu 31 zeilen; glattes gelbliches Papier....

که آغاز آن چنین است: الجزء الاول من كتاب المواعظ والاعتبار فی ذكر الخطط والآثار - ذکر السجون قال ابن سعیدة السجری حبس

(ذكر كنائس النصارى ... و كنيسة ماريحنا. بخرم دین الطین.) و آخر آن چنین است: آخر ما وجد بخطه رحمه الله و ارضاه و جعل الجنة مقراً، مواد و كان الفراغ من كتابه يوم السبت المبارك خامس عشر ربيع الاول سنة ٨٧٩.

محتوای نسخه های قسطنطنیه، سن پترزبورگ (موزة آسیای)، تبریز (کتبخانه صادقیه) و اوترخت، همچنان بر من مجهول است.

بخش تصحیح شده در این مجلد در نسخه های زیر یافت می شود: الجزیره (1601)، آلتونا (1)، برلن (6108, tome I, 6109, tome I)، قاهره (1 مجلد متعلق به بطریق قبط، کتبخانه خدیویه (V. P. 162, no 537)، کمبریج (1136)، لید (826, 827, 828, 829, tome I)، لندن (1493, 1327, 1325, 1939, 321)، میلان (Ambros., 238)، مونیخ (388, 389, 390)، اکسفورد (131, 671, 720)، پاریس،

(1729, 1731, 1733, 1734, 1736, 1737, 1741, 1744-1751, 1764-1766, 216

(ترکی Supp, 5865)

رم (واتیکان، 724)، سن پترزبورگ (السنة شرقیه، 41)، تونس (جامع زیتونه 4945، 4943)،
وین (I, 909, 908).

ما این مجلد را با نسخه خطی لندن به شماره 1327 پایان دادیم.

مراتب سپاسگزاری خود را به آقایان آمدرز، گراف^۱، ار. پ، لامنس که رنج جستجوی
نسخه‌های مختلف لندن و آلتونا و واتیکان را برای حل معضلات مبهم این کتاب
متحمل شده‌اند، تقدیم می‌دارم.

لیون ۲۰ اوت ۱۹۱۳

گ. ویت^۲

www.ketab.ir